

Kremenjak

Politički list za interese grada Šibenika i okolnih sela.

Kremenjak izlazi svaki četvrtak. Pretplatna cijena na godinu 3 Krune. Na po godinu Kruna 1.50 para. Pretplate i pisma šalju se uredništvu. Rukopisi se ne vraćaju a neplaćeni se listovi ne primaju. **Pojedini broj 4 pare (2 novč.)**

Zemlja Hirišimi pred licem njena upravnika.

Još od Kalajeva doba Plidže pokraj Sarajeva smatrano je drugom zvaničnom prijestonicom hirišimske vlasti. Tu se odmarao g. ministar. A da mu odmor bude što slagji i udobniji spremene su svakovrsne zabave i igre. Zabave su imale još i taj smjer, da strancima prikažu hirišimsku obilovštinu samo sa svijetle strane. — Ovdje su se udešavali službeni dočeci i primanja. Uz sviranje talambas-muzike nagragivali su se junaci od megdana, koji bi ustrijelili nevina goluba! Ko da se ne sjeća: trke u Butmiru; lova na golubove i hajke na megjede po Igmanu. Da svisneš od puste radosti, kada se dokoni švabo naduven od sile propinje, što je na jeftin način bez straha i muke posto junak od megdana. Pusti skakavci, koji bi pred handžarom i pred džefardarom poklećali i u prašinu se potrpali, postadoše — Miloši - junaci u Hirišinskoj zemlji letenjem za golubovima!

I ove godine Plidže je u službenom sjaju. Po primjeru svoga pretšasnika g. ministar Buričan ulogorio se u raskošnim hotelima. Ova posjeta ima službeni karakter u vidu inšpekcije. To je ono, što nas zanima. Nedavno je g. ministar obetao jednoj deputaciji, da će o skorašnjem svojem službenom posjetu, da čuje i mnijenje opozicionalnih stranaka. Ne sumnjamo, da g. ministar neće održati riječ. Za to ćemo pričekati odgovor i način kojim je opozicija primljena i dočekana. Sudićemo ga po djelima, a ne po pretpostavkama.

Uvaži li i osvrne li se g. ministar na zahtjeve opozicije, to će reći, da za mjerilo svoje vlasti računa na narod i domaće urojenike. Ne osvrne li se, to je znak kalajevštine i stare nevaljale metode. Jer opozicija u Bosni kako danas stvari stoje, mnogo je veća i žešća od one prije okupacije. Srbi i muslimani su listom u opoziciji. Domaći katolici, koji su u manjini, ne znadu za što su pasivni, već stoga što izjednačuju pojam vjere sa austrijskom državom. Uz vladu su jedino stranci i došljaci — jabondžije. Oni su u svemu pretpostavljeni domaćem elementu. Vlast im je povjerila sve: prve službe, koncesije za eksploaticiju šuma, nadzor nada svim uz nametanje njemačkog jezika u uredu, školi, kući ulici.

Stoga je nezadovoljstvo shvatljivo i opravdano. — Nadodajte još k tomu Stadlerov vjerski prozelitizam; progonoštvo slobodne štampe i urednika opozicionih listova; smetnje i zabrane svetkovanja bosanskog suverena Nj. Vel. Sultana na dan *Džulusi Humajuna*; dnevno globljenje za svaku sitnicu, gdje se nazrijeva i trunak političke slobode i onda će svaki Slaven po krvi i osjećaju da pozdravi rad opozicije. Tamošnji narod traži općinsku samoupravu. Vlast mu je ne da. Narod, — a to će reći opozicija — traži uvođenje zemaljskog zastupstva,

nebi li se putem javne kontrole i kritike izmijenio ovaj nesnosni položaj, po kojemu je Bosna i Hercegovina unićem u Evropi. Sa musale mu se odgovara pospradno na njegovu nevolju da ni e tobože zrio!

Ovo su, uz mnoge druge nevolje crne brazgotine s kojih trpi zemlja Hirišimi. G. ministar, ako bude voljan na divanu, čuće ih još od opozicije. Neka ih sasluša, sredi i izravna što prije. Inače, i njega će postići kletva narodna. A hirišimska kletva teška je poput djevojačke. Kada kune, do neba se čuje!....

Bosna. Rujna mj.

Hirišimac.

SVJETSKA PROIZVODNJA ŽITA *)

u 1907. god.

(Crpimo iz „Trgovinskog Glasnika“)

Žita je našla ove godine:

Engleska 14.50 milijuna metričkih centi. Potreba je oko 26 mil. metr. centi; morati će uvesti oko 11.50 mil. mc.

Francuska 9 mil. mc. Potreba je oko 10.60 mil. mc.; morati će uvesti 1.50 mil. mc.

Njemačka 33 mil. mc. Potreba je oko 51 mil. mc.; morati će uvesti 17 mil. mc.

Austrija 16.50 mil. mc. Godišnja potreba iznosi 18 mil. mc.; mora uvesti 1.50 mil. mc.

Italija 2.30 mil. mc. Godišnja potreba iznosi 2.24 mil. mc.; može izvesti 0.06 mil. mc.

Holandija 0.80 mil. mc. Godišnja potreba iznosi 2.80 mil. mc.; mora uvesti 2 mil. mc.

Švajcarska 0.11 mil. mc. Godišnja potreba iznosi 0.32 mil. mc.; mora uvesti 0.21 mil. mc.

Belgija 1.05 mil. mc. Potreba je od 3.15 mil. mc.; morati će uvesti 3.10 mil. mc.

Danska 5.50 mil. mc. Potreba je oko 6 mil. mc.; morati će uvesti 0.50 mil. mc.

Švedska 3.50 mil. mc. Tolika je i godišnja potreba. *Norveška* 0.78 mil. mc. Potreba je od 1.98 mil. mc.; mora uvesti 1.20 mil. mc.

Španija 19 mil. mc. Potreba je oko 19.50 mil. mc.; morati će uvesti 0.50 mil. mc.

Portugalska 2 mil. mc. Tolika mu je i god. potreba. *Grčka* 0.78 mil. mc. Potreba je oko 0.90 mil. mc.; morati će uvesti 0.12 mil. mc.

Egipat 2.50 mil. mc. Godišnja je potreba od 2.80 mil. mc.; morati će uvesti 0.20 mil. mc.

Ugarska, Hrvatska i Slavonija nadoše 14.20 mil. mc. Godišnja potreba iznosi 10.58 mil. mc.; može izvesti oko 3.60 mil. mc.

*) Ako je gdegdje brojka od uvoza ili izvoza manja, to je od toga, što je od prošle godine nešto preteklo. — Uredn.)

Bosna i Hercegovina 0·60 mil. mc. Tolika je i godišnja potreba.

Rusija (evrop. i azijska) 77·50 mil. mc. Godišnja je potreba oko 53 mil. mc.; može izvesti 25 mil. mc.

Rumunija 5 mil. mc. Potreba je od 3 mil. mc.; može izvesti 2 mil. mc.

Bugarska i Ist. Rumelija 2·50 mil. mc. Godišnja potreba iznosi 2·20 mil. mc.; može se izvesti 0·30 mil. mc.

Srbija 1 mil. mc. Troši 0·60 mil. mc.; može izvesti 0·40 mil. mc.

Turska (evrop. i azij.) 8·50 mil. mc. Troši 7·50 mil. mc.; može izvesti 1 mil. mc.

Istočna Indija 31·50 mil. mc. Tolika je i godišnja potreba.

Sjedinjene Američke Države 39·36 mil. mc. Godišnja potreba iznosi 36 mil. mc.; može izvesti 3·36 m. mc.

Kanada 10·50 mil. mc. Godišnja potreba iznosi 10 mil. mc.; može izvesti 0·50 mil. mc.

Argentina 0·50 mil. mc. Tolika joj je i godišnja potreba.

Čile 1 mil. mc. Troši 0·80 mil. mc.; može izvesti 0·20 mil. mc.

Algir 10·36 mil. mc. Troši 8 mil. mc.; može izvesti 2·36 mil. mc.

Tunis 1·80 mil. mc. Potreba je od 1 mil. mc.; može izvesti 0·80 mil. mc.

Tripolis 1·70 mil. mc. Potreba je od 1·50 mil. mc.; može izvesti 0·20 mil. mc.

Meksiko 2·50 mil. mc. Tolika mu je i god. potreba.

Japan 11 mil. mc. Tolika mu je i pod. potreba.

Gdje su Bečki milijuni?

Tuže nam se iz težačkih krugova, da je Vlada odgovorila prosiiteljim iz okružja Zadarskog, Šibenskog i Spljetskog u pogledu pitanja navrnutih američkih loza, da im ne može potpuno udovoljiti, jer da na cijelom vladinom inanjju u Vrani nema nego 6000 (*šest hiljada*) navrtaka. A samo jedan prosiitelj iz Šibenskog okružja zatražio je hiljadu komada. Ovako se Vlada stara za naše težačke interese? Gdje joj je toliko razvikan i razvučen gospodarski program i toliko milijuni za podizanje našeg gospodarstva? Teško nama po Bečkim obećanjim! Prevareni smo bili uvijek, pak smo i sada i bit ćemo unapried.

Težače, uzdaj se samo u se i u svoje kljuse!

DOPIS. *)

Jz općine Skradinske.

II.

5. U mjesecu februaru t. g. sjekli su seljani drva u gaju. Takim prigodama moraju seljani glavara i rondare gospodski častiti za sve vrijeme sječe, a na koncu uzmu za se najbolji dio drva, da ga unovče, te da se još koji dan počaste. Napose je glavarev i lugarev djo (oba brata), premda oni nijesu pomagali u sječi. Sve je to bilo malo glavaru i on namisli da i u novcu tom zgodom odere seljane. Što namislio to i uradio. Svakom

*) Ovo deset tačaka teške tužbe u ovom poraznom dopisu imao bi g. dopisnik na čelu jedne deputacije ponijeti sobom, pa jedan primjerak „Kremenjaka“ pribiti na vrata sabora, drugi na vrata Zem. Odbora, a treći na vrata općine skradinske. Ta, to je čudo i za priče! (Uredn.)

je uzeo po K. 2·20 — Je li ovo zakoniti čin? Pitamo onoga, koga se tiče! kako je moguće, da narod podnosi deračinu takovu sa strane tog paše! Strah ga je na to prisilio. Usudi li se ko da zašto tuži seoskog glavara i lugara, jao ti mu se. Siguran je da Zemaljski Odbor ne će star razvideti i pravedno suditi pa krivca kazniti, a s druge strane osjetiće svu vlast lugarovu jer ti ljudi znadu se strašno osvetiti. Proti njegovoj prijavi o prekršaju paše ili sječe, pa bila istinita ili namjerno lažno izmišljena, ne može se nitko oteti. Njemu se vjeruje ka Bogu. Želi li čovjek svjedoka metnuti, ne će mu nitko iz sela svjedočiti za živu glavu i ako tačno zna da nije lugarova prijava istinita. I onda su na taj način slobodne ruke glavaru, lugaru i rondarima, da čine od seljana što hoće.

6. Glavar koristeći se takovom vlasti proljetos pre-makao je cilje u gaju (do cilja blago smije u gaj zalaziti. a dalje ne) kuda nijesu nikada stali (naime tako da blago ni kročiti u gaj nije moglo niti igdje jedan list otkinuti). Svi su seljani vikali protiv tom postupku, a on im svijem odgovarao da ih se ne boji, da će raditi što je nj-ga volja. Tako je bio narod uzrujan, da su htjeli otići u masi na namjesništvo tužiti se proti seoskom paši i općini, koja ga podržava, ali ne nađe se nitko, da ih povede.

Rondari dali su se bili revno na posao da hvataju što čije blagom po onom dijelu gaja koji je nasilno bio zabranjen od glavara; zaplijenjeno blago zagnalo bi se u avliju glavarevu. Onda bi dotičnik išao glavaru i rondarskom arambaši moliti ih da mu pušte blago i tom bi im zgodom turio po nekoliko kruna za napojnicu. To se događa malone koji dan.

7. Kako mogu takovu vlast imati općinski časnici u selu Djevrskama? Ta nije ni čudo, kad su glavara, lugar i općinski prisjednik Vlade Ardalić rođena braća, pa uzajamno jedan drugog brani i podupire. Mislimo da je sasvin nezakonit izbor ovih časnika radi njihovog rodbinskog odnošaja. Imali iko od starijih vlasti da ovo čuje? Da li te vlasti mogu trpiti očitu povredu zakona?

8. Pod konac vlade Matasove kopane su jame za stabla preko Đevrsaka. U tom dođe nova vlada Mudražina, i on valjda po korjenitoj mudrosti svog prezimena, pronade da je ljepše taj posao zapuštit, nego ga izvesti kraju. Pa tako i uradi. Napustivši taj posao mislio je valjda, da općina nije dužna isplatiti zaradene nadnice radnicima. Tek pred nekolike nedjelje nakon pritužaba sa strane radnika na poglavarstvo, bile su im radnje isplaćene. I ovo je čin savjesti općinskih upravitelja i ovakova je tačnost i brzina njihova u svakom drugom poslu.

9. Općinska je uprava tako lijena, da zapušta i najprešnije poslove. Tako škole sasvim je zapuštila. Đevrsačkoj školi prijeto opasnost, da se sruši, a varivodska je, ima dvije godine, raskrivena i ulazi u nju voda kao u sjenicu. Na sve molbe mjesnih vijeća i naredbe kotarske školske vlasti općina je gluha, pa gluha; ne miče se; ne radi ništa, samo gomila novac u općinsku blagajnu, i vajda ga tu čuva Bog — zna za koje svrhe. A škole, neka propadaju; ta i gospoda općinski upravitelji u svojoj mladosti niesu nikakovih škola pohađali, pa šta da ih drugi, mladi pohađaju, da postanu mudriji od njih. **)

10. Seoski putevi strašno su zapušteni, tako da ljudi vole za kolima na noge ići, nego se voziti, jer su u opasnosti, da im džigarice ne otpanu od velikog skakanja preko kamenja. Gospodin načelnik prolazeći je-

**) Jeste duhovito, ali je i tužno! Eh! — svi za narod! (Ur.)

dnom takim putem, tobože čineći se nevještim, izrazio se je, da nijesu posve ni slabi. Ništa drugo uebi željeli, nego da se gosp. načelnik ukrca u kar (kola) pa da u trku pređe takim putem, onda bi ga pitali kakav je put.

Prva uprava popravljala je puteve i zato se svaki i sad rado sjeća načelnika Matasa. A sad ovi ništa ne rade; sve zapuštaju. Ne može čovjek razumjeti, šta oni misle.

Ovim završujemo bez ikakvog daljnjeg komentara, neka svak iz gornjih činjenica vidi kakovi su ljudi na općini skradinskoj i zaslužuju li, da tu i dalje ostanu.

RAZNE VIJESTI.

Masarykov veliki govor. Na ponuke i molbe mnogih prijatelja ovdje i iz vani osobito iz sve gornje Dalmacije, odlučili smo se da u našem „Kremenjaku“ prevedemo i štampamo veliki govor Masarykov, što ga ovaj veliki česki, slavenski i svjetski učenjak izrekao u prošlom parlament. zasijedanju. O interesu, što ga je ovaj znameniti govor izazvao ne samo u parlamentu nego po svuda, gdje se zna za Masarykovo ime, (a gdje se u pametnom svijetu za njegovo ime nezna?), svjedoče referati svih svjetskih novina, pa njihovi osvrti i mnogi uvodni članci, u kojima su se ponosom veličine ljudskoga duha isticali njegovi kulturno-politički, socijalno-reformni nazori, u kojima se onako jasno u onako elegantnoj i duhovitoj formi ertaju oznake pravog demokratizma i slobodnog mišljenja. Ko pozna Masaryka i njegova djela, tomu je samo ime Masarykovo bogatim, jasnim programom na polju znanstva, na polju politike, uopće na polju kulturnog djelovanja. Ni same njemačke novine, Slavenima neprijatne, nemogu da odole dojmu velikog govora Masarykova te osjećaju, vidi se, potrebu da kažu o Masaryku ono što je i govore mu „da je poznat kao jasn i nježni mislilac, kao visoko izobraženi i pravim znanstvenim duhom prodahnuti čovjek“ — „koji govori uvijek plemenitom i elegantnom riječju, kakvu je rijetko kad moći čuti u parlamentu“..... Da glavna programova mjesta tog glasovitog govora moraju pobuditi najveći dojam kod svih izobraženih“..... „Grehota, vele, što nije bio Nijemac, koji je takovim načinom izrekao u parlamentu svoju slobodnomnu ispovijed vjere“.

Na žalost, u našoj inteligenciji Masarykov rad, nazori, u opće Masaryk je slabo poznat, a bolje ga poznaju drugi narodi, osobito Nijemci. Sad će se popularno njegovo ime raširiti još i više i po Americi. kamo je otputovao odmah po zatvoru parlamenta, da tamo pozvan drži predavanja. Tamo je već stigao i u Njujorku složno gradjanstvo bez razlike dočekalo ga je po kraljevsku, a medju prvima, dakako, njegovi zemljaci Česi.

Pa to se, naravski, da i razumjeti. Ta, Masaryk je — velimo bez straha — najveći živući Čeh i najveći Čeh poslije Palackoga.

Škola u Varošu. S početkom dojučer škole godine otvorit će se četverorazredna osnovna škola u Varošu u kući uglednog našeg gradjanina P. Škarice. — Prostorije su na zgodnom položaju, udaljene od buke i vike, potpuno odgovaraju školskim i higijeničnim propisima. Samo ne razumijemo g. kot. školskog nadzornika čemu je dao zatvoriti po tri prozora u pojedinim razredima sa sjeveroistočne strane? Zašto oduzimati djeci svjetla i zraka? — Dok se u pametnom i naprednom svijetu radi o tom da se djeca što više poučavaju pod vedrim nebom, na čistom i otvorenom zraku, dotle im se kod nas i ono malo svjetla, zraka i života oduzimlje.

Pokret kod učiteljstva. Zadnja učiteljska skupština koja se je držala u Spljetu na 9 ov. mj. a kojoj prisustvovala je do jedno 70 učitelja i učiteljica, od veće je znamenitosti po naše nastavnike i naš prosvjetni život. Učiteljstvo taj jedini rasadnik prosvjete u našem narodu, najavilo je odvažno i svje-no, da se je otreslo starih presuda i kojekakvih obzira, da je zabacilo sredovječne nazore o školi i nauci, a da je zaplovilo strujom savremenih naprednih ideja, koje su tipična oznaka današnjeg evropskog društva, njegovog prosvjetnog nastojanja. Slobodna škola, sloboda individualna, to su vodilje misli, koje su na skupštini živo odjeknule. Oslobođiti školu svakojeg robskog upliva, najvećma od klerikalizma vapaj je našeg učiteljstva. Za to od srca pozdravljamo te naše prosvjetne trudbenike i želimo im u njihovom započetoj naprednoj i kulturnom radu; sreću i uspjeh.

Velika svečanost. Općinska Splitska inicijativom splitske akademske omladine, sprema se da priredi veliku zabavu u narodno prosvjetne svrhe Zadra i Medjumurja (Medjumurje je u Ugarskoj u kojem ima do 190 hiljada Hrvata, a nemaju nit jedne javne pučke škole nit ikakvih drugih škola). Rad ovoga, došlo je do nekakvih malih nesuglasica medju djacim pristašam demokratske (pučke) stranke i onih drugih. Demokrati predlažu da se čisti prihod zabave opredijeli u svrhu osnivanja analfabetskih tečaja u Spljetu i okolici i u korist pučkih predavanja. Predlozi jednih i drugih plemeniti su i patriotski, pa čemu se onda svadjati. Dobro je pomoći Medjumurju i Zadru, al treba se gdje kod obazret i oko sebe, na svoju okolinu. Jesmo li se kad sjetili naših ravnih Kotara, Bukovice i Zagore? Tamo je teško umiranje bez suza! Tamo je mrak! — A amo je svijetlost i dobra odjeka, pa — *rebombira*.

Ustup iz stranke. Najaviše putem novina svoj istup iz čiste stranke prava ili svećeničke stranke ugledni roljubi D.r Majstrovic i D.r Marinkovic. Ostali su u njoj D.r Frank, Peric, Ljepopili, Crnica i ostala konfraternita.

KNJIŽEVNOST.

„Svačić“ kalendar za godinu 1908. doštampava se, pa će ovih dana izaći. Sadržaj mu je kao i prijašnjih godina veoma biran, pa je nade, da će ga rodoljubno općinstvo i ove godine oduševljeno primiti. Poznato je pak, da je kalendar „Svačić“ pokrenut upravo zato, da se njegovim prihodom uveća podpora siromašim učenicima hrvatskih škola u još uvijek otudjenom Zadru. — Dužnost je s toga svakoga, rodoljuba, da ovaj prekrasni kalendar kupi, jer time doprinosi za jednu od najvećih naših potreba. „Svačić“ dobivati ćete u svim hrvatskim knjižarama i kod trgovaca koji se bave prodajom kalendara uz cieniu od K 1:20 Najveće naručbe neka se pošalju izdavateljici „Hrvatskoj knjižarnici u Zadru“.

„Zdravlje“, ovaj list za ljekarske pouke o zdravlju i bolesti koji izdaje društvo za čuvanje narodnog zdravlja u Beogradu, još jednom preporučujemo našoj inteligenciji učiteljima i svećenstvu. List je izvrsno uređivan a ne zapada nego 2 K na godinu.

Poruke Uredništva.

Gosp. dopisniku u Skradin. Vaš krasni dopis „Iz opć. skradinske“ danas dovršismo. Pobudio je silnu senzaciju. Obredajte takim dopisima naprijed po toj općini bezakonja, koju u zaštiti drži Zem. Odbor, a naš Vam list vazda otvoren. Prij. Pozdrav
Gosp. dop. Zadar. Izvješće o sab. kasno stiglo. Pozdrav.

GOVOR

zastupnika prof. **T. G. Masaryka** u debati o provizornom proračunu
dne 27. Srpnja 1907. u zastupničkoj kući.

Visoka kućo!

Moji predgovornici, zastupnici českoga naroda, progovorili su sa svoga stanovišta mal ne o svim političkim pitanjima. Mogu se najskoli u narodnom smjeru u pitanjima sveopćim i podrobnim k njima pridružiti, al bih ipak želio — a zaista govorim takodjer u ime cijelog naroda — privesti k cijeni nekoja gledišta.

Do toga mi je, da dosegnem kako je djelovala izborna reforma te da za dalji napredak političkog razvoja učinim sebi, smijem li tako reći, plan. Neću se upuštati u pojedinosti, još manje ću se baviti riječnim polemikama.

Gledam na izbornu reformu dakako prije svega kao na demokratizaciju ustava; ta demokratizacija za mene znači tekar početak, demokratizovanje samo za me je ciljem, te se ima postići.

Vlada — to smo čuli u prvom izdanju govora g. ministra predsjednika — je mislila, da će izborna reforma djelovati prije svega tim učinkom, da će odstraniti pitanja narodna.

Ja sudim — to vidimo a čujemo i govore — da se je parlamenat uslijed sveopćeg prava glasa, premda takodjer još nije izbornim pravom potpuno jednakim, baš upravo nacionalizovao, jerbo — recimo to sa stanovišta českoga puka — nema tu više plemstva, koje s nama ni mrve narodno nije ćutilo, jerbo nema tu više kapitalista, a glavno jer je amo uprav pučki živalj došao.

Sudi se doista, da parlamenat nije više nacionalan, jer se je ovdje pojavilo toliko socijalnih demokrata. Gosp. ministar predsjednik ima posve pravo, kaže li, da gradjanske stranke nijesu točno pratile razvoja socialne demokracije; nijesu takodjer saznale, da se je socialno-demokratska stranka — ne samo njen česki dio — pred godinâ već tako daleko nacionalizovala, da je primila narodni program Havličkov i Palackoga od god. 1848. Protivanarodni nijesu socialni demokrati u nijednom slučaju; pače uprav lojalno jedan je od starijih zastupnika socialne demokracije jur pred nekoliko godina priznao, čini mi se bio je to kolega Pernestorfer, da su socijalni demokrati prije mišljeli kosmopolitički, al sad da se toga smjera više ne drže.

In concreto radi se o protokolovanju nenjemačkih, dotično českih govora u ovom vijeću. Neću se upuštati u cijelo narodno pitanje: ostanimo radje pri ovom predmetu. Što smo postigli u ovom smjeru? Molim, izvolite uvažiti, da se ne radi u parlamentu jedino o govorima i o debatama, parlamenat sastoji navlastito u cijelom upravljanju i vodjenju vijeća, u funkcijama kancelarije, osobito predsjednika i njegovih prava, u cijelom zakonodarnom djelovanju: još su tu stanoviti uredi — negovoreći o slugama — a tu nam zamjerate, ako tražimo, da se česki, nenjemački govori protokoluju? Je li to komadane parlamenta? Mislím, stalno da nije. „Chaos“ veli se nama. Neću na to pokazivati, gospodo, da u Švicarskoj

mogu tri narodnosti posve dobro parlamentno raditi. Priznavam svakako, gospodo, da devet ili deset narodnosti nemogu dakako tako lako raditi — ali nepravite, molim, iz tog pitanja samo pitanje zgodnosti! Za nas je to pitanjem pravnim i ustavnim (odobranje) a s toga stanovišta uprav moramo ustrajati na ravnopravnosti. Pa, molim, izvolite uvažiti i psihologički momenat.

Mi stariji — dakle recimo na primjer ja — mi smo bili na njemačkim školama, ja sam morao, pošto nije bilo nikakvih českih srednjih škola i nikakve česke universe, sve školsko obrazovanje proći njemački; znam dakle njemački (povik), ali mladji pripadnici našega naroda, moji djaci, neumiju više njemački, to jest, razumiju dakako njemački, ali gospodo, vi znate doista veoma dobro, kako je to neugodno i kakve velike muke to stoji govoriti jezikom, kojega čovjek savršeno ne zna. Molim, izvolite dalje uvažiti, da čovjek jezikom, kojim potpuno nevlada, neizrazuje se potpuno jasno, a lako da i glavnu misao sasma točno neprikaže.

Mogu vam, a da neizdavam tajne, reći, da uprav moji kolege iz radikalne stranke istakoše navlastito ovaj praktično-jezični momenat. To nesmiijete neuočiti, upravo kao to da, kada, recimo, Neniijemac, van sve narodnosti udje u ovu sabornicu, ulazi u sabornicu neću reći „tudju“ u lošem smislu riječi, nego u sabornicu jezika njemu nipošto ne svakdanjega.

Uvažite, kako to na njega može djelovati! Mislím, da morate biti posve pravedni te priznati, da se mi ne možemo zadovoljiti samo s takovim malenkostima kao što su česke kvijetance; dapače proglašujem bezobzirno da me to do stanovite mjere vrijeđa kad mi se davaju česke kvijetance, ali se nijeće ono što imamo pravo zahtjevati.

Molim, dakle, budite donekle susretljivi i pravedni! Na čemu napokon počiva ovaj parlamenat i svaki parlamenat uopće? Počiva na uzajamnom povjerenju. Kada bi zakonodavci htjeli opstruovat, kad bismo mi i zastupnici drugih nenjemačkih narodnosti htjeli govoriti samo svojim jezikom, bio bi ovaj parlamenat apsurdum.

Promislite li dosljedno stvar, neradi se tu samo o govorenju u ovom parlamentu. Kako bi to izgledalo, kad ne bismo ni u komisijam govorili njemački? Kako bi to izgledalo, kad bismo i inače uopće i sa svakim ovdje htjeli govoriti svojim jezikom? Uvažite posljedice i priznat ćete, da bi ovaj parlamenat bio potom doveden ad apsurdum. A na to gonite svojom narodnom preuzetnošću.

I kad biste legalizovali njemštinu kao jezik poslovní, ipak biste teško uspjeli da iz parlamenta ostanite zastupnika koji njemački ne zna. Takodjer i kad biste njemački državni jezik i bog zna što sve dekretovali, ipak će amo doći ljudi koji prosto njemački nerazumiju. A kad biste stvari u svojoj nepristupačnosti i dalje gonili, to se već danas može nabaciti ustavno pitanje, kakvi je to parlamenat, kakvo je to zakonodavno tijelo, u kojemu ima članova koji poslovnoga jezika, jezika zakonodavstva ne razumiju. (Slijedi)